

Evropska mreža za primerjalno literarno vedo o usodi žanrov v Evropi

Poročilo o drugem kongresu REELC/ENCLS, Clermont-Ferrand, 6. do 8. septembra 2007

Marko Juvan

ZRC SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, Novi trg 5, SI-1000 Ljubljana
marko.juvan@zrc-sazu.si

Evropska mreža za primerjalno literarno vedo (Réseau Européen d'études littéraires comparées/European Network of Comparative Literary Studies) je neformalno, neinstitucionalno in fleksibilno združenje komparativistov, ki ni alternativa Mednarodni zvezi za primerjalno književnost (ICLA/AILC), ampak se kot njeno dopolnilo uveljavlja v času, ko se je »evropocentrizem« prelevil v standardni pojem in kritični kliše, medtem ko se dejavnosti, pozornost in moč svetovne komparativistike dejansko vse bolj selijo drugam, zlasti na daljni Vzhod. Evropski komparativisti s(m)o se zato večkrat čutili potisnjene na obrobje, pri čemer pa s(m)o se zavedali, da tudi v dobi globalizacije Evropa niti za primerjalno književnost nikakor ni zaključena zgodba. REELC/ENCLS zato »skuša v Evropi uveljaviti prostor za meddisiplinarne dialoge o kulturi, literaturi in literarni vedi«; s tem hoče »spodbuditi izmenjavo idej in informacij med strokovnjaki in organizacijami, ki se ukvarjajo z občo in primerjalno književnostjo, promovirati mednarodno sodelovanje v raziskovanju in izobraževanju, načenjati relevantne diskusije prek publikacij in mednarodnih konferenc, omogočati pretok študentov in učiteljskega osebja, na splošno pa podpirati mednarodnost dela regijskih, nacionalnih in nadnacionalnih združenj«. ¹ Mreža je bila ustanovljena oktobra 2001 v Parizu, statut je sprejela na sestanku v Bruslju 2003, svojo prvo konferenco z naslovom *Dialekti plemena (I dialetti della tribù)* pa je pod vodstvom profesorja **Maria Domenichellija**, enega od ustanovnih članov, priredila v času od 15. do 17. septembra 2005 v Firencah. Od vsega začetka so med pobudniki in organizatorji delovanja REELC tudi slovenski komparativisti: **Jola Škulj** je bila ustanovna članica mreže in je v njenem izvršnem odboru delovala prva dva mandata; z njeno pomočjo, ob sodelovanju računalničarjev na ZRC SAZU in z velikim osebnim vložkom pa je mrežine spletne strani izdelal in jih kot *webmaster* še vedno vzdržuje **Aleš Vaupotič**. ² V mrežo se je doslej včlanilo nekaj individualnih članov iz Slovenije, na spletnih straneh pa se predstavlja tudi Slovensko društvo za primerjalno književnost in Inštitut

za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU. Med cilji mreže – že drugi mandat ji predseduje **Lucia Boldrini**, predavateljica komparativistike na Goldsmithsu (Univerza v Londonu) –, ki sem jih zgoraj citiral z njenih spletnih strani, sta doslej pravzaprav še najuspešneje uresničena zlasti dva: prirejanje mednarodnih konferenc in spletne strani, na katerih lahko najdemo podatke o članstvu posameznikov, institucij in združenj, najave konferenc, poročila o publikacijah in podobno (<http://www.eurolit.org/>).

Letos, proti koncu prvega septembrskega tedna, je Evropska mreža za primerjalno literarno vedo priredila svojo drugo konferenco, tokrat pomenljivo označeno kot »kongres«, in sicer v organizaciji Središča za raziskovanje modernih in sodobnih literatur in pod okriljem Univerze Blaisa Pascala v Clermont-Ferrandu, Pascalovem rojstnem kraju, srednjeveškem mestu z okoli 270 tisoč prebivalci, ki leži na francoskem Centralnem masivu, v pokrajini Auvergne. Strokovna organizatorja konference z univerze gostiteljice, **Alain Montandon**, profesor obče in primerjalne književnosti, in **Saulo Neiva**,³ specialist za portugalsko in brazilsko literaturo, sta tokratno srečanje evropskih komparativistov posvetila *Vzponom in padcem literarnih žanrov v Evropi* (*Fortunes et infortunes des genres littéraires en Europe*). Kot sta prireditelja zapisala v vabilu, je bil cilj simpozija »premisлити in analizirati evolucijo literarnih žanrov z upoštevanjem različnih vidikov, na primer razmer, ki uravnavajo njihov razvoj, ali mnogovrstnih oblik, ki jih žanr lahko dobi; poudarki so bili na preučevanju »zgodovine žanrov s primerjalne perspektive«, pretresu »raznih oblik njihove recepcije, študiju njihovega propada ali izginotja, kakor tudi ponovnega rojstva in revidiranja«. V teh okvirih so se udeleženci znanstvenega srečanja posvečali obtoku literarnih zvrsti po Evropi, poetiki in teoriji žanrov, zvrstnemu razvoju, preoblikovanjem in metamorfozam, pa tudi medbesedilnim revizijam, prenosom, pastišem in parodijam. Zaželeni so bili tudi prispevki, ki bi se lotili hierarhije zvrsti, zgodovinsko-kulturnih razmer za razvoj zvrsti v določeni deželi, vloge ustvarjalcev novih zvrsti ali tistih, ki so reaktivirali zastarele literarne vrste.

Veliko večino zastavljenih ciljev je prireditev uspešno uresničila. Organizatorja, ki imata s podobnim delom bogate izkušnje, sta v sodelovanju s programskim odborom REELC poskrbela, da je bil kongres problemsko in tematsko nadpovprečno koherenten, njegov potek pa gladek. Ob zaledju sponzorjev so organizatorji zagotovili še resnično gostoljubno, prijateljsko in delovno vzdušje skozi vse tri delovne dneve. Program kongresa je potekal v obliki jutranjih plenarnih predavanj in referatov ter diskusij v dveh nizih vzporednih sekcij od jutra do večera.

Plenarna predavanja so tematizirala »aporije klasične žanrske doktrine« o liriki, epiki in dramatiki (**Jean-Louis Backès**, Univerza Sorbona – Pariz IV), vlogo vzgojnega oziroma razvojnega romana (*Bildungsroman*) v evrop-

ski literarni tradiciji do konca 20. stoletja (Mario Domenichelli, Univerza v Firencah) in možnosti, kako žanrsko opredeliti literarni *nonsense* (novi predsednik ICLA, Manfred Schmeling, Univerza v Saarbrücknu). Backès je v svojem obširnem razpravljanju o zgodovini žanrskih klasifikacij po Genettovem zgedu opozoril, da je triada LED sicer bila zasnovana že pred nemško romantiko (denimo pri Miltonu ali Batteuxu), vendar pa je »retrospektivna iluzija«, če jo pripišemo že Aristotelu. Domenichelli je *Bildungsroman* postavil v okvire zgodovine zahodne modernosti in eksistencialne poetike meščanstva. Na prelomu v 20. stoletje, od Joyceovega *Umetnikovega mladostnega portreta* naprej, še posebej pa po katastrofalni izkušnji svetovnih vojn, se začne v zgodovini te zvrsti proces »raz-vzganjanja« oziroma »deformacije« (*Verbildung*), denimo pri Paveseju in McEwanu. Schmeling se je spoprijel z vprašanjem, ali se da »nesmisel« (*nonsense*) sploh razumno kategorizirati in ali obstaja nadzgodovinski prototip tovrstnega pisanja. Zdi se, da je predavatelj odgovoril pritrdilno: navedel je okoli 60 žanrov nonsensa, nastalih od antike prek Leara in Carrolla do modernizma (posebej se je ukvarjal z Morgensternom), ki sicer marsikdaj prestopajo zvrstne meje, a vendarle uresničujejo invariantno matrico »komičnosti, ki brez tendence krši logične, empirične in jezikovne konvencije«. Medtem ko so plenarni predavatelji dokazali svojo nesporno razgledanost po evropskih literaturah od antike do sodobnosti, kakor tudi čut za sistematičnost, preglednost, izčrpnost in sintetičnost, pa se je mnogo tvornih spoznanj in izzivalnih koncepcij razporedilo med ostalimi, okrog tridesetimi referati. Ker zaradi delitve na sekcije nisem mogel biti navzoč povsod, lahko poročam le o nekaterih.⁴

César Domínguez (Univerza v Santiagu de Compostela) je žanre teoretsko zajel kot »nahajališča medkulturnih stikov«. Spoprijel se je s problemom različnosti literarnih sistemov in kulturnim relativizmom, ki preprečujeta posploševanje teoretskih modelov, tudi žanrskih, na vse svetovne književnosti. Medkulturno poetiko Earla Minerja je skušal nadgraditi z novjšimi uvidi France Sinopoli ter Cao Shunqinga in Zhi Yuja; ugotovil je, da so vzhodne in zahodne žanrske poetike pojmovno nezdružljive, žanri kot takšni pa so bili skozi zgodovino vedno področje medkulturnih izmenjav in stikov. V sekciji »teorije izmenjave« sem sodeloval tudi podpisani, in to z referatom, s katerim sem določanje in razvrščanje literarnih žanrov razložil s kognitivnega vidika klasifikacijskih praks, dopolnjenega s teorijo prototipov in analizo metabesedilnih in medbesedilnih navezav na žanrske modele. Eno od zasedanj prvega dne je bilo posvečeno sonetu; predsedoval mu je Georges Fréris (Univerza v Solunu), ki prek univerze v Bologni koordinira projekt o sonetu v evropskih literaturah. Solunskega profesorja je bilo treba v pogovoru opozoriti na izjemno vlogo soneta pri Slovencih,

a bojim se, da to ne bo dovolj, če hočemo, da bo v raziskavi prikazano tudi naše gradivo. Sicer pa je **Bénédicte Mathios** (Univerza Blaisa Pascala v Clermont-Ferrandu) v svojem razpravljanju o španskem sonetu (tudi o vidni vlogi medbesedilnosti in metasonetov) med drugim omenila prestiž, ki ga je sonet užival v času frankizma in njegove tradicionalistične estetike.

Zanimive referate mladih raziskovalk je v četrtek zbrala sekcija o zgodovinskih žanrih. Nele Bemong (Katoliška univerza v Leuvenu) je opisala vlogo, ki jo je imel zgodovinski roman – s svojimi kronotopi preizkušnje, vsakdanjosti, dokumentarnosti ali idiličnosti – po osamosvojitvi Belgije leta 1830. Simptomatično je, da se je šele po letu 1850 tudi prek tega žanra med dotlej enovitim belgijskim narodom začela vzpostavljati razlika med flamskim in valonskim. Skoraj istemu obdobju se je na gradivu nizozemske književnosti posvetila Lotte Jensen (Univerza v Amsterdamu). Poudarila je razmah »literarnega historizma«, ki se kaže med drugim v porastu produkcije zgodovinskih dram in romanov in njihovi odvisnosti od »nacionalno« pomembnih političnih dogodkov: 1806 je nastalo deset takšnih dram, 1830 pa že dvaintrideset; v obdobju 1829–34 sta bila objavljena po eden do dva zgodovinska romana na leto, 1835–43 pa kar šest do osem letno. Cécilia Barret (Univerza v Limoges) pa je obravnavala novejšo fazo v razvoju romana: preučila je metamorfoze evropskega zgodovinskega romana v 60. in 70. letih 20. stoletja, ko so literarne »protizgodovine« spodkopavale »uradno zgodovino« na podoben način, kot so to počeli metodološko revolucionarni tokovi v samem zgodovinopisju (nelinearnost, rizomatičnost, »mikrozgodovina«).

Med petkovimi sekcijami naj omenim tisto, ki se je ukvarjala s perspektivami romana. Ana R. Lourenço Fernandes (Univerza v Lizboni) je za izhodišče raziskave sodobne reaktivacije pikaresknega romana v britanski književnosti (John Wain, Kingsley Amis, Irvine Welsh idr.) uporabila Fryejevo neoaristotelovsko tipologijo junakov in modalnosti, v diskusiji pa je prepričljivo pojasnila, da se Burgessova *Peklenska pomaranča* s svojo alegoričnostjo loči od neopikaresknega romana, značilnega po komentiranju konkretnega družbenega okolja. *Bildungsromanu*, o katerem je sintetično govoril že Domenichelli, se je na portugalskem gradivu posvetila Ana Ribeiro z Univerze iz Minha: vzgojno-razvojni roman se je na Portugalskem začel v drugi polovici 19. stoletja, med njegovimi glavnimi osebami pa so bili otroci, ženske, pozneje tudi duhovniki; pri Saramagu se je omenjeni žanr spojil z metafikcijskimi postopki. Zanimivo pojmovanje specifičnega romanesknega žanra je predstavila Nina S. Bočkarova s Permske državne univerze – gre za »roman kulture«, ki reflektira dobo z vidika kulture in prepleta filozofsko govorico s pripovedno fikcijo; poleg ruskih avtorjev je kot njegove predstavnike med drugim omenila Apuleja, Novalisa

in Pavića. Sekcijo o žanrski historičnosti je odprl Yves Chevrel (Univerza Sorbona – Pariz IV), eden vidnejših, zdaj že upokojenih francoskih komparativistov. Natančno je razčlenil triado lirika – epika – dramatika, kakor so jo razumeli na prelomu 19. in 20. stoletja, tudi glede na tedanje pojmovanje jezika in gledališča. Bart Keunen (Univerza v Ghentu), eden od najdejavnejših članov REELC, je z bahtinovske perspektive spregovoril o vzniku modernega romana kot metažanra: modernizacija pomeni odpiranje sveta, širitev njegovega semantičnega vesolja, v romanu pa se kaže zlasti v porastu poliloških sižejskih vzorcev, upadu teleološke kompozicije ter romanesknem vsrkavanju vsakdanjosti in njenih govornih žanrov. Podobne ideje je razlagal Corin Braga iz Cluja, a so ga predstavili v drugo sekcijo, tako da mi je svojo poanto lahko razložil šele na odmoru ob kavi: izdelal je izredno zanimivo metatipologijo besedilnih zvrsti na podlagi njihovih različnih logik: »arhetip« naracijo legitimira in osmišlja že vnaprej, »anarhetip« problematizira besedilni smisel in pomensko strukturo, »eshatip« pa strukturo osmisli za nazaj šele na koncu besedila. Namesto Brage smo v sekciji poslušali Georges Frérisa, ki je pri razpravljanju o prehodu iz konvencionalnih žanrov v multižanrske tekste sledil poststrukturalistični genologiji, upošteval pa je tudi koncepcije žanrskega spomina in zvrstnega sistema; ta se spreminja iz dobe v dobo. Aleš Vaupotič iz Ljubljane je v sekciji o poetiki predstavil inovativno branje Dickensovega romana *Hard Times* in z njim reinterpreteral pojmovanje realizma – osvetlil ga je kot kompleksno konstrukcijo realnosti družbenih diskurzov, ki so v romaneskni tekst pripovedno vključeni na način računalniškega arhiva.

V sobotni sekciji, posvečeni žanrom na meji literarnega, je z duhovitim in pronicljivim referatom o »erotološkem dialogu« zablestel Jean-Pierre Dubost z univerze gostiteljice. Dubost že vrsto let preučuje »libertinsko literaturo« od antike do razsvetljenstva; erotološki dialog, katerega mojstri so bili med drugim Ksenofon, Lukijan, Rabelais, Crébillon in de Sade, je razložil kot hiperžanr, perverznega dvojnika filozofskega dialoga, po katerem se svoji »pornoskopiji« navkljub sicer v marsičem zgleduje. Ana Filipa Prata (Univerza v Lizboni) je obdelala paraliterarni žanr kronike v portugalski književnosti. Kronika se pojavlja v zgodovinopisju, novinarstvu in leposlovju, je nekakšen žanrski pohajalec (*flâneur*). Medtem ko je kronika v zgodovinopisju znak starega, srednjeveškega pristopa, pa se v novinarstvu spogleduje z aktualizmom feljtona; zgledovanje romanopisja po kroniki (poznamo ga vsaj iz Tavčarjeve *Visoške kronike*) se je na Portugalskem razmahnilo že v 19. stoletju. Še dlje od trdega jedra literarnosti nastaja žanr atlasa, ki se mu je posvetil geokritik Bertrand Westphal z Univerze v Limogesu. Zemljevidi se pojavljajo tudi v literarni ali umetniški obliki (Pynchon, Jasper Jones), atlas pa kot knjižni žanr v starejših obdobjih

povezuje postopke ekfrazne (opise zemljevida) z alegorezo in personifikacijami zemljepisne imaginacije. Westphal je opozoril tudi na evropocentričnost kartografskih praks.

Sklepno plenarno zasedanje, posvečeno modernemu in postmodernemu romanu, je v soboto popoldne začela **Jola Škulj** (ZRC SAZU). Y Gassetovo misel o smrti romana je soočila z Bahtinovim stališčem, da čas romana nikakor še ni prešel. »Jedro romanesknega gena« je po Škuljevi »nedovršenost« oziroma »inkonkluzivnost«, prek katere se prevpraševanje človekovega bivanja v formi romanesknih žanrov lahko pripovedno strukturira kot »postajanje«. Med teoretske reference je referentka vpleta tudi Pirjevčevo izvirno pojmovanje romana. **Monica Spiridon** (Univerza v Bukarešti) je predstavila svoje poglede na »eksegetski obrat« v zgodovini romanesknih žanrov, med drugim na primerih Thomasa Manna in Bulgakova. Po njenem prepričanju eksegetski roman – razlagalec romana, religije, filozofije in drugih diskurzov – nastaja iz diegetične krize, tj. zlomov tradicionalnih pripovednih vzorcev. **Carlos Ceia** (Univerza v Lizboni) je svoj razmeroma površinski prikaz zvrstnega sinkretizma in metafikcije v postmodernističnem anglo-ameriškem romanu skušal konceptualno osvežiti z rabo pojma »kanibalizacija literarnih načinov« (toda »antropofagija« je bila že programsko geslo brazilskega modernizma v obdobju med obema svetovnima vojnama).

V okviru kongresa je zasedala generalna skupščina REELC. Na njej je bilo izvoljeno novo vodstvo mreže, v katerem so vidno zastopani tudi mladi raziskovalci. V izvršni odbor so bili poleg stare nove predsednice **Lucie Boldrini** izbrani trije slovenski predstavniki: podpisani **Marko Juvan** kot član, **Jola Škulj** in **Aleš Vaupotič** pa kot stalna pridružena člana, zadolžena za mrežino spletišče. Organizacijo naslednjega kongresa, ki bo leta 2009, so prevzeli kolegi iz Vilna. Referati s kongresa v Clermont-Ferrandu bodo najprej objavljeni na spletnih straneh REELC, obeta pa se tudi knjižni natis.

OPOMBE

¹ Podobni – v skladu s politiko evropskega povezovanja – so tudi cilji mreže *Humanities in the European Research Area (HERA)*, ki pa jo financirajo posamezne državne agencije za znanost; tudi HERA si prizadeva pospešiti meddisciplinarne in mednacionalne izmenjave evropske humanistike. Eden od dveh Herinih načrtovanih krovnih projektov je *Dinamika kulture* (Dynamics of Culture); koordinira ga **Joep T. Leerssen**, ki je 20. junija 2007 na Univerzi v Amsterdamu organiziral pripravljeno delavnico o temeljnih konceptih. Poleg Leerssena so nastopili še štirje povabljeni razpravljavci: **Peter Burke** (Univerza v Cambridgu), **Anne-Marie Thiesse** (direktorica CNRS iz Pariza), **Diarmuid Ó Giolláin** (Univerzitetni kolidž iz Corka) in **Marko Juvan** (ZRC SAZU in Univerza v Ljubljani). Tale opomba je pač skromen nadomestek za pravo poročilo.

² Gl. njegov zapis o spletišču REELC/ENCLS, ki sledi temu poročilu.

³ Neiva skupaj z Montandonom na Univerzi Blaisa Pascala pripravlja tudi zanimivo enciklopedično izdajo (v času kongresa je zasedala delovna skupina, ki se z njo ukvarja) – gre za slovar zastarelih in izumrlih literarnih zvrsti. Za *Dictionnaire raisonné de la caducité des genres littéraires* bi bili dobrodošli tudi slovenski prispevki.

⁴ Za celovitejšo informacijo navajam še avtorje in naslove referatov, ki jih nisem mogel spremljati: Sergej Zenkin (RGGU iz Moskve): Genre et histoire; Karl Zieger (Univerza v Valenciennesu): Problématique des genres dans le processus de réception; Danielle Corrado (Clermont-Ferrand): Le journal intime en Espagne; Ana I. Moniz (Univerza v Madeiri): L'autobiographie ou les mots pour (re)composer sa vie; Paola Carmagnani (Univerza v Francoski Polineziji): Statut et fonctions du roman d'aventure à la fin du XIXe siècle – une spécificité anglaise; Yves Clavaron (Univerza Saint-Étienne): Avatars du récit de voyage après 1945; Pieter Borghart in Koen De Temmerman (Univerza v Ghentu): From novelistic romance to romantic novel in modern Greek literature; Célia Carvalho (Univerza v Lizboni): Henri Michaux – les mésaventures des genres; Valérie Deshoulières (Clermont-Ferrand): Rêves insulaires et témoignages d'outre-tombe – le roman posthume: un genre majeur de la littérature islandaise? Stefano Lazzarin (Univerza v Saint-Étienne): Les mille et une morts du fantastique; Maria E. Keating (Univerza v Bragi): »Romans à tiroirs« d'hier et d'aujourd'hui; Karen Vandemeulebroucke (Univerza v Leuvenu): L'hybridation belge des genres poétiques français au XIXe siècle; Džiuljeta Maskuliuniene (Univerza v Jiauliai): Forerunners of Lithuanian Didactic Novella of the 19th Century and its Modifications; Corin Braga (Cluj): Trois métatypologies: archétype, anarchétype, eschatype; Rumiana L. Stančeva (Bolgarska akademija znanosti, Sofija): Le roman sud-est européen comme genre incertain – les cas Bulgare et Roumain; Nijole Kaselioniene (Pedagoška univerza v Vilnu): L'ode de Victor Hugo sur le sujet d'une chanson lituanienne – question du genre; Celina Silva (Univerza v Portu): Les enjeux de l'écriture et de la ré-écriture de l'ode chez un moderniste portugais, José de Almada Negreiros; Jaime Baron (Univerza Bordeaux III): Fables obliques du XXe siècle; Vera Castiglione (Univerza v Bristolu): L'évolution du genre épique au XXe siècle; Aude Ameille (Univerza Pariz IV): Comment construire un livret d'opéra selon W. H. Auden; Ruta Bruzgiene (Vilno): Transformations of Literary Ballad – Musicality of the Form Aspect.

November 2007